

ряди ще 25% працівників), та передбачена спеціальна звітність щодо виконання цього завдання. В результаті у США протягом 1995 року 8 млн. осіб займалися телеком'ютигом, а у 1997 році — більш ніж 11,1 млн. осіб. За деякими прогнозами, до 2007 року в США з'явиться до 50 – 60 млн. робочих місць для телепрацівників [3].

За прогнозом, на цей час у Європі з'явиться близько 40 млн. робочих місць для телепрацівників [3]. Для порівняння слід згадати, що до 1995 року в Європі нараховувалось близько 1,38 млн. телепрацівників, а вже у 1997 році — більше 2 млн. осіб [7], у 1999 році — 9 млн. осіб, у 2000 — 10 млн. [1]. В Європі лідером за масштабами впровадження телероботи є Німеччина, чисельність телепрацівників якої складає близько 2,13 млн. осіб. Німеччина є також чудовим прикладом крупномасштабних ініціатив влади з впровадження телероботи. Так, у 1998 та 1999 роках там було розпочато змагання за впровадження телероботи в соціальному секторі та серед ЗМІ, де масштаби телероботи на той час були незначними й не задовольняли владу країни.

Вслід за країнами-піонерами відносно впровадження та розповсюдження ДТД, розуміючи переваги телероботи, більшість розвинутих країн (Швеція, Корея, Фінляндія) ратифікували аналогічні документи, розроблені на рівні окремих країн та міжнародних союзів — ЄС ("Електронна Європа"), в Азії ("Електронна Азія"), в Російській Федерації ("Електронна Росія"), в Білорусії ("Електронна Білорусія"), в цей час ведеться розробка заходів розвитку інформаційного суспільства в республіках Вірменії та Молдові. В Україні також намічені першочергові кроки на шляху до створення інформаційного суспільства у вигляді вдосконалення законодавства в інформаційній сфері: прийняття закони України "Про Концепцію національної інформаційної політики"; "Про внесення змін до Закону України "Про інформаційні агентства" тощо.

Таким чином, світові тенденції проникнення та розповсюдження телероботи, з одного боку, служать доказом ефективності впровадження ДТД, а з іншого — свідчать про необхідність її застосування, зважаючи на те, що до стратегічних цілей країни не входить міжнародна економічна ізоляція.

У наступній статті авторів будуть проаналізовані фактори, що є передумовами та причинами впровадження телероботи на українському ринку праці, а також показано переваги й можливі застереження щодо використання дистанційної трудової діяльності на вітчизняних підприємствах.

Література: 1. Україна в цифрах: 2003 рік. — К., 2004. — 272 с. 2. Статистичний щорічник України за 2002 рік. — К., 2003. — 664 с. 3. Чернухін В. Дистанційна робота, или виртуалізація робочих місць // Человек и труд. — 2002. — №11. — С. 41 – 43. 4. Трубиш С. Ю. Питання трудового потенціалу в науковій літературі 80 – 90-х років // Історія народного господарства та економічної думки України. — 2000. — Вип. 31 – 32. С. 15 – 19. 5. Харкнен Л. Інвестиції в людину — фактор розвитку економіки // Віче. — 2000. — №11. — С. 97. 6. Федотова Т. А. Теоретичні аспекти категорій ринку праці // Україна: аспекти праці. — 2001. — Вип. 6. — С. 27 – 31. 7. Парінов С. Информационное общество: контуры будущего. ИЭОП СО РАН, 2001 // <http://ivles.ieie.nsc.ru/~parinov/>. 8. Benchmarking progress on new ways of working and new forms of business across Europe. ECATT Final Report August 2000 <http://www.ecatt.com>. 9. Teleworking. Current and Future Issues by Robert Alan LEWIS, July 2000 // <http://cyberworkers.com>. 10. Парінов С. Российская часть проекта "European Telework Online". Автор документа // <http://eto.ru>. 11. Дрожжинов В. Расти по службе не выходя из дома // В. Дрожжинов, А. Штрик // <http://www.ort.telecomm.htm>. 12. Huws U (1993). Teleworking in Britain, Employment Department: London. 13. Шмелькова Е. Телеработа для всех // <http://report.teleportal.ru>.

УДК 338.242.4.025.2:330.341.1

Павленко І. А.

ФОРМИ І МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

In the article the necessity of explanation the government regulation of the innovation processes under conditions of transitive economy are grounded. The establishment of the budget of innovation development is also offered.

В умовах трансформаційної економіки вагомим елементом створеної національної інноваційної системи є державне регулювання інноваційного підприємництва, значимість якого визначається особливостями переходу економіки від адміністративно-командної форми управління до методів регулювання економічних процесів, притаманних природі ринкових відносин.

Як і в цілому в економіці України, у секторі наукової та інноваційної діяльності відносини тривалий час формувалися стихійно, неузгоджено, при послабленні регуляторів з боку держави та ігноруванні наукової думки з цього питання. Сподівання на те, що ринкове середовище, яке утворювалося шляхом прискореного широкомасштабного роздержавлення власності і приватизації державного майна, може само по собі в короткі терміни примусити підприємств до інноваційної діяльності, виявилися безпідставними. Підтвердженням цього є результати проведеної авторами аналітичної оцінки стану наукової та інноваційної діяльності в Україні, яка засвідчила про існування численних проблем в інноваційній сфері та низьку результативність інноваційної діяльності. Для докорінної зміни ситуації у цій сфері виникає об'єктивна та нагальна необхідність у залученні державних інституцій і засобів впливу з боку влади у регулюванні відносин в інноваційному процесі з метою підвищення ефективності інноваційної діяльності. Тому метою даної статті є обґрунтування форм і методів державного регулювання інноваційного підприємництва в умовах глибокої суспільно-економічної трансформації.

Для умов трансформаційної економіки проблема методів і меж втручання держави у процес регулювання інноваційного підприємництва є найбільш дискусійною. Аналізу окремих проблем та досвіду регулювання інноваційного підприємництва у країнах розвинутої ринкової економіки та пострадянських країнах представлені у працях вітчизняних та російських вчених-економістів Н. І. Іванової, М. О. Бекетова, Б. Т. Клищенко, А. П. Осипи, І. Е. Рудакової, Ю. І. Соколова та ін. [1 – 7]. Проте інноваційне підприємництво, як сфера знань, вимагає системного дослідження цього питання в умовах трансформаційної пострадянської економіки, бо висвітлення його у науковій літературі на сьогоднішній день не можна вважати повним і достатнім.

Аналіз літературних джерел та оцінка зарубіжного досвіду свідчить, що у жодній розвиненій країні держава не брала на себе зобов'язань щодо повного забезпечення інноваційної діяльності, але й не усувалася повністю від регулювання науково-технічної діяльності. Держава в основному створювала умови для того, щоб кожна фаза інноваційного підприємництва була вигідною для його суб'єктів та корисною для суспільства в цілому. Але у кожній країні виникала проблема визначення меж втручання держави у процес регулювання інноваційної діяльності.

Сьогодні серед науковців та державних діячів існує думка, що інновації та інвестиції — справа суто ринкова й держава має займатися у цьому процесі нейтральною позицією, обмежуючись створенням сприятливого середовища для діяльності агентів ринку, безпосередньо не втручаючись в інноваційний процес [8;9]. Свою позицію автори обґрунтовують тим, що в ринковій економіці всі суб'єкти господарювання мають повну юридичну та господарську самостійність, і тому ніякого директивного впро-

вадження новацій в принципі не може бути. Проте якщо для окремої підприємницької структури деякі моменти самостійності в інноваційному процесі, на думку автора, можуть бути виправданими й правомірними, то з макроекономічних позицій в умовах реальної відсутності в країні ефективного механізму регулювання цього процесу стверджувати про недоцільність державного впливу в цій сфері підстав не існує.

Світовий досвід і вітчизняна практика показують, що відокремлення державного управління від механізмів ринкової саморегуляції призводить до нездатності вирішення великомасштабних проблем суспільства та унеможливорює революційні перетворення в матеріально-технічній базі економіки. У той же час в Україні в результаті одномоментного набуття Україною незалежності, руйнації єдиного народногосподарського комплексу колишнього СРСР, глибокої трансформації соціалістичної радянської економіки та відкритих кордонів України для експортно-імпорتنних операцій з країнами в межах і за межами СНД основними невідкладними завданнями у сфері інноваційного підприємництва, які не могли бути вирішеними завдяки лише ринковим механізмам саморегуляції, постали:

розробка довготермінової програми науково-технічного розвитку країни, спрямованої на скорочення технологічного відставання від країн — світових лідерів, та її реалізація; утвердження конкурентних позицій незалежної країни в умовах транснаціонального характеру науково-технічного прогресу та загострення конкурентної боротьби на зовнішніх ринках; формування і виділення значних обсягів фінансових ресурсів при їх гострому дефіциті для проведення і стимулювання науково-дослідних робіт фундаментального й прикладного характеру; формування власного інформаційного простору за умов розпаду єдиної мережі науково-технічної інформації колишнього СРСР; створення нових робочих місць і зменшення рівня безробіття, у тому числі у сфері наукової та інноваційної діяльності тощо.

У трансформаційній економіці конструктивна роль державного регулювання інноваційного підприємництва полягає у тому, щоб за допомогою відповідних форм і методів управління сформувати високоефективну, конкурентоспроможну інноваційну економіку і на цій основі підняти життєвий рівень населення. Причому ефективність державного регулювання інноваційного підприємництва та його гармонійний розвиток, як свідчить проведений аналіз, будуть забезпечені лише тоді, якщо об'єктом його управління стане інноваційний процес як єдиний комплекс, якщо відбудеться системна інтеграція всіх його стадій і елементів. Тому з урахуванням особливостей сучасного етапу його розвитку зазначені завдання державного регулювання інноваційного підприємництва, на погляд автора, мають бути доповнені наступними аспектами:

створення власне ефективною інноваційної системи країни, що об'єднує науку, дослідницькі центри, компанії, фінансові установи, підприємства та інші організації в єдиний органічний комплекс та формує відповідні відносини між суб'єктами інноваційного підприємництва;

визначення та реалізація стратегії та пріоритетів інноваційного розвитку галузей та територій;

формування та впровадження економічного механізму, фінансових стимулів та інституційного режиму для ефективного використання вітчизняних і світових знань в економіці країни;

утворення раціональної організаційно-функціональної структури інноваційного підприємництва та координація дій органів влади з метою розробки узгоджених заходів щодо інноваційного розвитку, ефективного функціонування інноваційної системи і реалізації державної інноваційної політики;

нарощування ресурсного потенціалу інноваційного підприємництва, включаючи кадрові, фінансові, інтелектуальні, матеріально-технічні та інші ресурси;

формування і забезпечення реалізації цільових інноваційних програм та інноваційно-інвестиційних проектів з використанням механізмів політичного, законодавчого і бюджетного процесу;

впровадження державної експертизи інноваційних проектів на предмет їх інноваційності та дотримання екологічних, містобудівних, санітарно-гігієнічних та інших вимог;

впровадження надійної інформаційної та іншої інфраструктури інноваційної діяльності (статистичної, фінансової, страхових послуг тощо);

формування надійної системи захисту прав інтелектуальної власності;

впровадження державного контролю за виконанням державних цільових інноваційних програм;

формування сучасної інноваційної культури суспільства тощо.

Реалізація зазначених завдань у сфері інноваційного підприємництва має досягатися за допомогою важелів впливу — форм і методів державного регулювання. При цьому слід зазначити, що наукові розробки теоретичних положень щодо форм і методів державного регулювання інноваційного підприємства в умовах трансформаційної економіки є обмеженими, і по своїй суті зводяться в основному до оцінки обсягів фінансування інноваційної діяльності за рахунок державних коштів [10 – 12]. Але результативність управління цією сферою не може визначатися і гарантуватися лише асигнуваннями з державного бюджету та державних позабюджетних фондів. Водночас воно не може бути ефективним при використанні колишніх методів управління, що були притаманними адміністративно-командній економіці і виключали дію ринкових механізмів і регуляторів та заперечували товарно-грошові відносини.

Фрагментарна державна інноваційна політика, що протягом тривалого часу була характерною для пострадянської України, має бути замінена на системне державне регулювання інноваційного підприємництва формами і методами, прийнятними для даного історичного етапу та здатними забезпечити гармонійний розвиток усіх стадій інноваційного процесу і досягти визначеної мети соціально-економічного розвитку. Воно становить собою складний і багатогранний процес, успіх якого залежить від теоретичного обґрунтування та доцільного використання державними інституціями заходів впливу на результативність процесу наукових досліджень, залучення в обіг об'єктів інтелектуальної власності, інтенсифікації джерел інновацій, впровадження інновацій у виробництво, практичне їх використання та розповсюдження на інші сфери суспільного життя у країні походження та за її межами.

У трансформаційній економіці державна інноваційна політика має реалізовуватися за допомогою як прямих, так і непрямих методів регулювання інноваційної діяльності. Зважаючи на те, що інноваційний процес складається з певних послідовних, але самостійних стадій, методи регулювання мають бути збалансованими для кожного окремого етапу і для всього процесу в цілому.

Відомо, що у світі прямі методи державного регулювання здійснюються переважно у таких формах: адміністративно-господарській та програмно-цільовій. Адміністративно-господарська форма державного регулювання інноваційного підприємництва у нинішніх умовах не має нічого спільного з колишніми адміністративно-командними методами управління науково-технічним прогресом. У колишній радянській соціалістичній економіці здійснювалася централізована акумуляція всіх можливих інвестиційних ресурсів в державному бюджеті з подальшим їх централізованим розподілом між суб'єктами господарювання, що призвело економіку країни до глибокої структурної кризи та спричинило масштабне моральне і фізичне старіння основних фондів.

В умовах ринкової трансформації економіки адміністративно-господарська форма управління має бути якісно новою. Вона передбачає наявність певної потужної корпорації, науково-виробничого об'єднання тощо, що об'єднує під загальним керівництвом наукові дослідження і розробки з конкретної науково-технічної проблеми, виробництво інноваційної продукції та її збут. Здебільшого на даному етапі такі об'єднання в частині інноваційного процесу мають бути державними і управлятися безпосередньо державою шляхом формування замовлення на виконання відповідних робіт та дотаційним державним їх фінансуванням. Але з розвитком багатокладності в економіці під керівництвом держави можуть бути задіяні до цього процесу і об'єднання інших форм власності.

Програмно-цільова форма державного регулювання інноваційної діяльності базується на розробці державних цільових програм інноваційної спрямованості та їх частковому або повному фінансуванні за рахунок державних коштів. Ця форма державного регулювання широко використовується у країнах розвинутої ринкової економіки [13;14].

У трансформаційній економіці цільові інноваційні програми мають забезпечувати перехід економіки на більш високий технологічний уклад виробництва і надання послуг з використанням найсучасніших технологій. Вони можуть фінансуватися як за рахунок бюджетних коштів, так й інших фінансових джерел. Через ці програми повинні реалізовуватися пріоритети державної інноваційної політики та завдання структурної перебудови народногосподарського комплексу країни. При їх формуванні і розробці повинні враховуватися найбільш вагомий результати вітчизняних наукових досліджень, нагальні проблеми розвитку високотехнологічних галузей реального сектору економіки, затверджені концепції розвитку галузей, пріоритетні напрямки світового науково-технічного прогресу, наявність в країні критичних технологій та інші соціально-економічні аспекти.

Особливість розробки та реалізації цільової програми має полягати в тому, що при її складанні має бути чітко визначена мета, завдання, ресурси, їх види та необхідні обсяги, відповідальні виконавці, терміни виконання. В ній повинен враховуватися весь ланцюг інноваційного процесу: за необхідності — від народження ідеї до її матеріалізації і впровадження у вигляді конкретних технологій, товарів, робіт, послуг тощо. Така програма повинна передбачати також моніторинг використання інновацій у різних галузях матеріального виробництва, невиробничій сфері та у приватному споживанні. Тобто, вона має інтегрувати увесь процес: наука — виробництво — споживання.

На думку автора, реалізація найважливіших масштабних цільових програм має здійснюватися на плановій основі. Ці програми повинні не тільки концентрувати й затверджувати цілі, ресурси, виконавців, терміни виконання, але й покликані виконувати функції формування на перспективу відповідного середовища для підприємницьких структур та інших суб'єктів інноваційного підприємництва, в якому їм у перспективі доведеться здійснювати свою діяльність. Без цього державне програмування не може у повному обсязі виконувати своє призначення і досягти поставлених цілей у багатокладній економіці.

Законом України "Про державні цільові програми" (2004 р.) встановлено, що перелік економічних, наукових, науково-технічних, соціальних та інших державних цільових програм, які плануються виконати у відповідному році, повинні міститися у складі Державної програми економічного та соціального розвитку України. Ті державні цільові програми, що мають виконуватися з використанням коштів державного бюджету, повинні подаватися Кабінетом Міністрів України разом з проектом Закону "Про державний бюджет України" на плановий бюджетний рік.

У реальності Законом "Про державний бюджет" затверджуються ті цільові програми, які у плановому бюджетному році мають фінансуватися з використанням коштів державного бюджету. Причому процедура розробки та затвердження паспорту такої бюджетної цільової програми на виконання положень Бюджетного кодексу України здійснюється відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 року №538-р "Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі". Цим нормативним документом визначено, що у паспорті бюджетної програми встановлюється мета, завдання, сума коштів для виконання програми, відповідальні виконавці, результативні показники, напрями діяльності. Затверджується паспорт бюджетної програми спільним наказом Міністерства фінансів України та головного розпорядника бюджетних коштів [15]. Причому у жодному разі інноваційність таких цільових програм не визначається і не встановлюється. Тобто, інноваційність не є пріоритетом для виділення державного фінансування, а перелік державних цільових програм, охоплених бюджетним фінансуванням, у жодному разі не означає їх інноваційність.

Інші науково-технічні цільові програми, які через свою вагомість і значимість повинні виконуватися під патронатом держави, нині на державному рівні не затверджуються, а тому держава не має змоги відслідковувати їх виконання. А Державні програми економічного і соціального розвитку в останні роки визначають лише прогностичні макроекономічні параметри на найближчу перспективу та завдання для їх досягнення для окремих галузей.

Необхідність безумовного виконання найважливіших інноваційних програм і проектів має забезпечуватися фінансуванням у повному обсязі за рахунок державних коштів на засадах

державного замовлення. Така форма є доцільною як у секторі фундаментальних досліджень, так і прикладних розробок у галузях високих технологій, які мають проривний характер і здатні внести істотні зміни у підвищення технологічного рівня виробництва та конкурентоспроможності вітчизняної продукції, товарів і послуг.

У зв'язку з гострим дефіцитом бюджетних коштів на сучасному етапі економічного розвитку України планування бюджетних асигнувань на виконання наукових програм і впровадження інноваційних проектів, по-перше, має здійснюватися на прозорій конкурсній основі. Але для реалізації ідеї щодо впровадження інноваційної моделі розвитку економіки традиційного підходу до складання державного бюджету шляхом затвердження видатків загальною сумою, в цілому на розробку і впровадження цільових програм у певній галузі (наприклад, на розробку новітніх технологій в АПК, у сфері транспортного комплексу, екологічної безпеки тощо), на погляд автора, є недостатнім. При такому підході не зрозуміло, які програми і проекти затверджуються для фінансування за державні кошти, яка їх мета, виконавці, терміни виконання і, головне, чи відповідають ці проекти сучасному інноваційному рівню. Закон про державний бюджет не дає також відповіді на питання, в якому стані готовності знаходяться перехідні інвестиційні проекти на момент затвердження асигнувань на наступний бюджетний рік, яка частина нових проектів включена для фінансування за бюджетні кошти та які проекти вже морально застаріли через неприпустимо тривалий час їх недофінансування у попередні роки. Тому, на думку автора, при затвердженні Державного бюджету України Кабінету Міністрів України необхідно розробляти Бюджет інноваційного розвитку економіки України. У цьому фінансовому документі має знайти відображення план впровадження найважливіших нових і перехідних інноваційних цільових програм і проектів із зазначенням обсягів фінансування у розрізі усіх джерел, у тому числі державних коштів, а також головних виконавців, термінів виконання програм та очікуваних результатів від їх впровадження. Це дозволить контролювати як використання державних коштів, так і стан впровадження інноваційних проектів, визначати на макrorівні стан інноваційного підприємництва в країні, розраховувати його внесок у виробництво валового внутрішнього продукту, тобто рівень фактичного та перспективного інноваційного зростання економіки та прогнозувати його динаміку.

Як свідчить зарубіжний та вітчизняний досвід державні цільові програми, зокрема з повним фінансуванням за рахунок бюджетних коштів, не можуть вирішити усі проблеми інноваційного підприємництва в умовах трансформаційної економіки. Вони є лише однією із форм державного регулювання інноваційної діяльності. Однак для ринкових відносин найбільш розповсюдженими методами регулювання інноваційного підприємництва є опосередковані (непрямі) методи регулювання, за допомогою яких державою створюються сприятливі умови для новаторської та інноваційної діяльності. Вони охоплюють формування правового поля, впровадження ефективного організаційного, економічного, фінансового, кредитного механізмів інноваційної діяльності.

Потужним важелем державного регулювання в ринковій економіці є податкова та амортизаційна системи як елементи економічного механізму. Податкові ставки можуть використовуватися, наприклад, як засіб стимулювання на початковому етапі впровадження прогресивних технічних, економічних, організаційних новацій, впровадження наукомістких технологій, які вимагають великих первинних витрат матеріальних, фінансових, кадрових та інших ресурсів. Застосування різноманітних пільг, способів і скидок у розрахунку податкової бази у разі проведення інноваційної діяльності суб'єктами господарювання забезпечує стимулювання і прискорення науково-технічної діяльності, розробку і випуск нових видів високоєфективних, конкурентних товарів, робіт і послуг, які відповідають кращим світовим зразкам.

Застосування у практиці оподаткування знижених ставок податків, наприклад, на прибуток підприємств, який інвестується в основний капітал, створює сприятливе економічне середовище для розвитку інноваційної діяльності. Слід зазначити, що у світовій практиці застосовується диференційований підхід до оподаткування прибутку залежно від строкості інвестицій та

тривалості виробничого циклу. Так, в Італії, Бельгії, Японії кошти на збільшення довгострокових капіталовкладень взагалі не оподатковуються. У Швеції максимальна ставка для короткострокових капіталовкладень сягає 70%, у США і Великобританії середні ставки податку на інвестований капітал складають 30 – 40% [16]. У Китаї, наприклад, загальна ставка податку на додану вартість становить 18%, а для компаній, що працюють у секторі інформаційних технологій, — лише 6% [17]. У деяких країнах надаються податкові пільги фірмам для заохочення вкладення їх власних коштів у наукові та дослідно-конструкторські роботи. В умовах формування ринкової економіки при відповідному державному регулюванні на макроекономічному рівні нагальна проблема оновлення активної частини основних фондів також може і повинна відбуватися на інноваційній основі.

Але пільгове оподаткування лише у сфері виробництва не може вирішити усіх проблем інноваційного підприємництва. Завдання держави полягає у виявленні тих фаз інноваційного процесу, які потребують стимулювання за допомогою податкового механізму з метою гармонізації усього процесу інноваційного підприємництва. За допомогою податкової системи держава створює загальні умови функціонування та розвитку економіки та може, реалізуючи стимулюючу функцію податків, утворювати сприятливе середовище для прискореного або уповільненого розвитку окремих секторів економіки, галузей, стадій, етапів інноваційного підприємництва, визначених в даному періоді пріоритетними.

Ефективним важелем регулювання та стимулювання у науково-технічній сфері може бути амортизаційна система. Відомо, що за допомогою норм амортизаційних відрахувань можна або подовжити або скоротити цикл оновлення основних засобів з урахуванням їх морального зносу. Запровадження гнучких норм амортизації у галузях, що визначають науково-технічний прогрес та характеризуються високими темпами оновлення продукції, техніки та технології, забезпечуватиме підвищення технічного рівня виробництва. Підсилення стимулюючої функції амортизації має бути спрямоване на прискорене впровадження технічних новацій, оновлення основного капіталу та формування реального, гарантованого джерела інвестицій.

Слід зазначити, що вказані важелі є найбільш результативними і чутливими для підприємницької діяльності у ринкових умовах і широко використовуються в усьому світі для розширення масштабів інноваційного підприємництва. Тому нагальним завданням для України в її нинішніх умовах є прийняття Верховною Радою України Податкового кодексу, який би становив собою зведення гнучких, виважених і незмінних на тривалий час правил оподаткування, концентрував би ретельно сформульовані положення щодо оподаткування інноваційної діяльності, а також норм і порядку амортизаційних відрахувань, спрямованих на підвищення ефективності інноваційного підприємництва.

Реалізація державної інноваційної політики та опосередковане державне регулювання інноваційного підприємництва здійснюється також за допомогою фінансово-кредитного механізму. На сьогоднішній день основними джерелами фінансування інноваційного підприємництва можуть бути: кошти державного та місцевих бюджетів; кошти, отримані від продажу державного майна; кошти спеціальних позабюджетних фондів, у тому числі венчурних; власні кошти підприємств; фінансові ресурси різних комерційних структур (інвестиційних компаній, комерційних банків, страхових компаній, фінансово-промислових груп тощо); кредитні ресурси спеціально уповноважених Урядом інвестиційних банків; іноземні інвестиції промислових і комерційних фірм; кошти національних і зарубіжних наукових фондів; приватні заощадження фізичних осіб тощо.

Сьогодні за даними офіційної статистики у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні переважають власні кошти підприємств (таблиця). Протягом тривалого часу їх частка у загальній сумі фінансування перевищує 70%. Друге місце за обсягами фінансування належить кредитам з часткою 18%. На іноземних інвесторів припадає 4,2% фінансування, на вітчизняних інвесторів — 3,7%, кошти державного бюджету складають лише 3% загальної суми фінансових ресурсів, що спрямовуються на інноваційну діяльність. Питома вага решти

джерел фінансування є не значною, і вони не мають суттєвого впливу на загальний обсяг фінансових ресурсів в інноваційній діяльності.

Таблиця

Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами *

	2001		2002		2003	
	млн. грн.	у % до загального обсягу	млн. грн.	у % до загального обсягу	млн. грн.	у % до загального обсягу
Усього	1971,3	100	3013,8	100	3059,8	100
у тому числі за рахунок коштів:						
власних	1654,0	83,9	2141,8	71,1	2148,4	70,3
державного бюджету	5,6	2,8	45,4	1,5	93,0	3,0
місцевих бюджетів	2,6	0,1	2,6	0,1	3,1	0,1
позабюджетних фондів	23,5	1,2	6,3	0,2	0,5	0,0
вітчизняних інвесторів	34,9	1,8	58,7	1,9	112,0	3,7
іноземних інвесторів	58,5	3,0	264,1	8,8	130,0	4,2
кредитів	118,9	6,0	380,2	12,6	551,1	18,0
інших джерел	23,0	1,2	114,7	3,8	21,7	0,7

* за даними [18]

Завданням держави у цьому питанні є утворення відповідного правового поля для діяльності і задіяння усіх можливих джерел фінансування з максимальною користю у досягненні цілей інноваційного підприємництва, для нарощування інноваційного потенціалу, інноваційної активності та результативності інноваційної діяльності усіх його суб'єктів. При цьому слід наголосити, що відповідно до чинного законодавства України та за логікою економічного мислення кошти, отримані внаслідок відчуження державної власності (приватизації державного майна, продажу державних пакетів акцій акціонерних товариств тощо), мають спрямовуватися на структурну перебудову вітчизняної економіки, на інвестиційно-інноваційний розвиток галузей народного господарства. Але дотепер це законне, вагомe джерело інноваційного розвитку використовувалося в Україні на обслуговування і погашення державного боргу та фінансування соціальних програм, що унеможливило використання значних за обсягом фінансових ресурсів вітчизняного походження для нагальних потреб інноваційного підприємництва України. Тому першочергове завдання державного управління інноваційним розвитком полягає у дотриманні законодавчих норм щодо спрямування коштів від приватизації державної власності для потреб реалізації інвестиційно-інноваційних проектів, від яких залежить майбутнє української економіки та рівень життя населення України.

Відомо, що в нинішніх нестабільних економічних умовах, при постійному гострому дефіциті коштів державного бюджету та при наявності значних обсягів кредиторської та дебіторської заборгованості між суб'єктами господарювання власні фінансові ресурси та інвестиційні можливості суб'єктів господарювання є вкрай обмеженими. За цих обставин завдання інноваційного розвитку мають вирішуватися за допомогою запозичень — внутрішніх або зовнішніх кредитів, а також фінансових ресурсів домашніх господарств.

За даними офіційної статистики реальні наявні доходи населення України мають чітку тенденцію зростання: у 2000 році вони становили 104,1% до попереднього року, у 2001 році — 110%, у 2002 — 118%, у 2003 — 107,8%. З ростом доходів домашніх

господарств спостерігається зростання суми коштів у національній та іноземній валюті на банківських рахунках фізичних осіб: з 6,7 млрд. грн. у 2000 році до 32,3 млрд. грн. у 2003 році [18]. Але ця сума могла бути значно більшою за умови зберігання населенням України усіх своїх заощаджень у фінансових установах, а не вдома. Тому завдання держави полягає у відновленні довіри населення до фінансових установ країни з метою залучення коштів домашніх господарств на банківські рахунки, а також у розробці та впровадженні механізму перетворення заощаджень громадян у стабільний фінансовий ресурс впровадження інноваційних проектів.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день в Україні можливості кредитної системи недостатньо використовуються у фінансуванні інноваційної сфери. Це обумовлено, з одного боку, небажанням суб'єктів інноваційного підприємництва брати кредити з огляду на те, що вони надаються на певний термін та під надто високі проценти. Так, відсоткова ставка банків у національній валюті за кредитами у 2000 році становила 40,3%, у 2001 році — 31,9%, і лише у 2003 році її було знижено до 17,7% [18]. З іншого боку, незначні обсяги кредитування інноваційного підприємництва обумовлені незацікавленістю фінансових установ у співпраці із суб'єктами інноваційного підприємництва через необхідність надання значних обсягів кредиту на тривалий час, непередбачуваність результатів та великий фінансовий ризик такого кредитування. Тому завдання державного управління інноваційним підприємництвом у цій частині полягає у здійсненні усіх можливих важелів фінансово-кредитного механізму для стимулювання інноваційної діяльності в країні.

З розвитком ринкових відносин та ринкової інфраструктури у цивілізованому світі з'являються та набувають все більш широкого розповсюдження такі форми фінансово-кредитного механізму для інтенсифікації інноваційного підприємництва, як венчурне (ризикове) фінансування та лізинг. Венчурний бізнес виконує роль посередника між інвестором і підприємством, яке потребує стартового капіталу для реалізації нового проекту. Для розвитку венчурного фінансування необхідна наявність значного вільного (незадіяного) венчурного капіталу, який утворюється у вигляді інноваційних фондів із різних джерел (ресурси корпорацій, страхових компаній, благодійних фондів, приватні заощадження тощо) і спрямовується на розробку та впровадження суб'єктами господарювання інноваційних проектів, яким притаманний високий ризик фінансування. В середньому, за даними світової статистики, лише 5% із венчурних проектів приносять зверхприбутки (коли співвідношення вкладених і отриманих коштів досягає 1:100) [1;14]. Проте венчурний капітал забезпечує половину нововведень у промисловості країн-лідерів.

В Україні порядок створення та діяльності венчурних фондів регулюється Законом "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)", який набув чинності у березні 2001 року. Крім того, Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку визначено порядок реєстрації випуску акцій з метою здійснення спільного інвестування та інвестиційних сертифікатів венчурного фонду. За оцінками Мінекономіки, обсяг ринку венчурного капіталу в Україні становить приблизно 400 млн. дол., що відповідає 0,1% ВВП. Найбільшими фондами в Україні є Western NIS Enterprise Fund з капіталом у розмірі 150 млн. дол., які виділені Урядом США, та Sigma Blazer з капіталом у 100 млн. дол. [19]. Пріоритетними галузями інвестування цих фондів є харчова промисловість, сільське господарство, виробництво будівельних матеріалів, фінансові організації. Проте перелік інвестицій венчурних фондів, що діють в Україні, свідчить, що інноваційна діяльність протягом останніх років не стала об'єктом їхньої першочергової зацікавленості. Тобто, цей інструмент управління в інноваційному підприємстві сьогодні не набув належної ваги.

Суть фінансового лізингу полягає у можливості інвестування тимчасово вільних коштів у підприємницьких цілях. Переваги цієї форми для інноваційного підприємства полягають у тому, що вона надає можливість започаткувати нове виробництво за умов відсутності у суб'єкта господарювання власних коштів на одноразові великі витрати, пов'язані з придбанням обладнання при впровадженні, наприклад, інноваційного проекту. Особливого значення ця форма кредитування набуває для малих і середніх підприємницьких структур, які планують впроваджувати інноваційні проекти або здійснювати іншу інноваційну діяльність, не маючи достатнього початкового капіталу.

В Україні операції лізингу регулюються Законами "Про фінансовий лізинг" та "Про лізинг" від 16.12.1997 року. Незважаючи на те, що нормативно-правове забезпечення лізингу було сформоване ще наприкінці 1997 року, цей інструмент не набув розповсюдження в інноваційній сфері України і використовується в основному в агропромисловому комплексі у сфері оренди сільськогосподарської техніки.

Слід зазначити, що механізм державного регулювання інноваційного підприємництва у перехідній економіці не повинен бути застиглим і незмінним. Його еволюція визначається потребами науково-технічного розвитку, ступенем формування ринкових відносин, досягненням національних конкурентних переваг, соціально-економічним і політичним станом в країні. Використання державою в інноваційному підприємстві прямих методів впливу та економічних регуляторів, як непрямих методів, повинно відбуватися в органічному їх поєднанні з ринковими стимулами і механізмами, у ретельно виваженій формі на кожній стадії інноваційного процесу. Держава повинна контролювати наслідки застосування економічних регуляторів, прямих та опосередкованих методів впливу і вчасно їх коригувати під дією динамічних ринкових процесів, які мають бути предметом постійного дослідження економічної теорії і, зокрема, теорії інноваційного підприємництва.

Література: 1. Береговой В. А. Венчурный капитал — основа венчурного бизнеса // Инновации. — 2005. — №1 (78). — С. 68 — 72. 2. Курс переходной экономики / Под ред. Л. И. Абалкина. — М.: ЗАО "Финстатинформ", 1997. 3. Иванова Н. И. Национальные инновационные системы. — М.: Наука, 2002. — 244 с. 4. Иванова Н. И. Национальные инновационные системы. — М.: Наука, 2002. — 244 с. 5. Клияненко Б. Т. Инновационная деятельность в условиях изменения форм собственности / Б. Т. Клияненко, А. П. Осыка, Г. Н. Маслова — Луганск: Изд. ВУГУ, 1997. — 48 с. 6. Инновационный процесс в странах развитого капитализма / Под ред. И. Е. Рудаковой. — М.: Изд. МГУ, 1991. — 144 с. 7. Соколов Ю. И. Инвестиционная составляющая инновационно-структурной политики / Инновационные и инвестиционные процессы в переходной экономике / Науч. ред. проф. Б. М. Рудзкий. — М.: Институт экономики РАН, 1999. — 192 с. 8. Дубровская Е. С. Экономическое содержание инновационной деятельности: Учебное пособие. Казань: Изд. Казанского ун-ва, 2000. — 44 с. 9. Основы инноватики / Под ред. Портникова Б. А. — Оренбург: ОГУ, 2000. — 144 с. 10. Александрова В. П. Финансирование инноваций и напрямки його удосконалення // Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції "Інноваційна модель та стратегія економічного розвитку". — К.: Інститут економічного прогнозування НАН України, 2002. — 160 с. 11. Крючкова І. В. Базові передумови формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку в Україні // Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції "Інноваційна модель та стратегія економічного розвитку". — К.: Інститут економічного прогнозування НАН України, 2002. — 160 с. 12. Свирина Л. Н. К рынку через инвестиции и инновации / В кн.: Инновационные и инвестиционные процессы в переходной экономике; [Под ред. Б. М. Рудзкого. — М.: Институт экономики РАН, 1999. — 192 с. 13. Цыганов С. А. Государственная поддержка инновационной деятельности // В сб. "Управление инновациями". — М.: АНХ при Правительстве РФ, 1999. — С. 198 — 220. 14. <http://www.igap.ca> 15. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі", №538-р від 14 вересня 2002 року. 16. Осыка А. П. Экономические и организационно-правовые проблемы инновационной деятельности — Донецк: ИЭП НАНУ 1999. — 368 с. 17. На пути к обществу, основанному на знаниях // Общество и экономика. — 2004. — №11 — 12. — С. 72 — 89. 18. Статистичний щорічник України за 2003 рік. — К.: Державний комітет статистики України: Вид. "Консультант", 2004. — 632 с. 19. <http://www.kmu.gov.ua> 20. Геєць В. М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / В. М. Геєць, В. П. Александрова, Т. І. Артюмова // Інститут економічного прогнозування НАНУ. — К.: Фе-нікс, 2003. — 108 с.